

Людмила Миколаївна КОМАРНИЦЬКА,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри професійної та спеціальної освіти
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: kob-1974@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6742-8314

МІЖСТАТЕВІ ДИФЕРЕНЦІЙНІ ВІДМІННОСТІ СТИЛЮ ГУМОРУ ПІДЛІТКІВ

Анотація. Вступ. Гумор є універсальним психологічним механізмом, що виконує різноманітні функції в емоційній, когнітивній та соціальній сферах. Його роль у житті людини багатогранна, а розвиток почуття гумору сприяє підвищенню якості життя та особистісному зростанню. Дослідження особливостей стилів гумору у юнаків і дівчат є актуальним у сучасних умовах, коли соціальні ролі, емоційна взаємодія та способи комунікації набувають нових форм у зв'язку з розвитком інформаційного суспільства.

Гумор відіграє важливу роль у міжособистісному спілкуванні, сприяючи встановленню емоційного контакту, зниженню напруги та адаптації до соціальних умов. У юнацькому віці, коли активно формуються соціальні ролі, особистісна ідентичність та комунікативні навички, стиль гумору стає важливим інструментом самовираження.

Мета дослідження – виявити особливості стилів гумору у юнаків і дівчат. Методологічною основою дослідження став функціональний підхід до вивчення гумору, запропонований Р. Мартіном.

Наукова новизна роботи полягає в дослідженні міжстатевих диференціальних відмінностей стилю гумору підлітків, що дає змогу виявити специфічні особливості прояву гумору залежно від статі в цьому віковому періоді.

Висновки. Гумор є не лише способом розваги, але й важливим інструментом для підтримки психологічного здоров'я, розвитку міжособистісних стосунків та адаптації до змін у житті. Стиль гумору підлітків залежить від статі, що проявляється у різних формах вираження гумору, його тематиці та способах комунікації. Так, наприклад, хлопці частіше використовують агресивний гумор, зокрема сатиру та іронію, тоді як дівчата схильні до більш тонкого гумору, зосередженого на взаєминах та соціальних ситуаціях.

Таким чином, вивчення стилів гумору у юнаків і дівчат має не лише теоретичне значення для науки, але й вагомое практичне застосування для підвищення якості життя та міжособистісної взаємодії молоді.

Ключові слова: гендерні особливості, гумор, міжстатеві відмінності, стереотип, підліток.

Liudmyla Mykolaivna KOMARNITSKA,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Professional and Special Education,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education "Kamianets-Podilskyi State Institute"
E-mail: kob-1974@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6742-8314

GENDER DIFFERENCES IN ADOLESCENT HUMOR STYLE

Abstract. Introduction. Humor is a universal psychological mechanism that serves various functions in emotional, cognitive, and social domains. Its role in human life is multifaceted, and the development of a sense of humor contributes to improving quality of life and fostering personal growth. The study of humor styles in boys and girls is particularly relevant in modern conditions, where social roles, emotional interaction, and communication methods are evolving due to the development of the information society.

Humor plays an important role in interpersonal communication by facilitating emotional connection, reducing tension, and promoting adaptation to social conditions. During adolescence, a period characterized by the active formation of social roles, personal identity, and communication skills, humor style becomes a significant tool for self-expression.

Purpose. The aim of the study is to identify the features of humor styles in boys and girls. The methodological foundation of the research is the functional approach to humor proposed by R. Martin.

The **scientific novelty** of the study lies in exploring gender-based differential differences in adolescents' humor styles, which helps uncover specific manifestations of humor depending on gender during this developmental stage.

Conclusions. Humor is not only a source of entertainment but also an essential tool for maintaining psychological well-being, developing interpersonal relationships, and adapting to life's changes. Adolescents' humor styles are influenced by gender, as evidenced by varying expressions of humor, its themes, and modes of communication. For instance, boys are

more likely to use aggressive humor, including satire and irony, while girls tend to prefer more subtle humor focused on relationships and social situations.

Thus, the study of humor styles in boys and girls holds both theoretical significance for science and practical value for improving the quality of life and interpersonal interactions among youth.

Key words: *gender differences, humor, intergender differences, stereotype, adolescent.*

Вступ. Підлітковий вік є критичним етапом психологічного та соціального розвитку, коли формуються основи особистісних якостей, соціальних навичок та способів самовираження. Гумор, як важливий елемент комунікації, може значно впливати на ці процеси, особливо в контексті статевих відмінностей.

Вивчення міжстатевих відмінностей у стилі гумору дає змогу краще зрозуміти, як соціальні та культурні чинники формують сприйняття гумору у хлопців та дівчат. Це знання є важливим для психолого-педагогічної роботи з підлітками. Стиль гумору впливає на емоційну та соціальну адаптацію підлітків, допомагаючи їм впоратися із соціальними викликами, стресами та внутрішніми переживаннями. Оскільки гумор є важливим інструментом в міжособистісних взаєминах, дослідження цих аспектів має велике практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значний інтерес до гумору як психологічного феномена, досліджень, що фокусуються саме на міжстатевих відмінностях стилю гумору в підлітковому віці, ще недостатньо, що робить роботу актуальною для розвитку психологічної науки.

Ці фактори підкреслюють важливість дослідження і вказують на його актуальність для сучасної психології та педагогіки.

У період античності феномен гумору привертав увагу мислителів, які вбачали в ньому прояв індивідуальних особливостей людини. До того як психологія стала окремою наукою, знання про гумор формувалися в межах філософії. Погляди Платона та Аристотеля часто слугували основою для дослідження сміху, гумору та комічного. Філософи тієї епохи розглядали гумор як усталений феномен, створюючи нові теоретичні уявлення про нього. Однак надати точне визначення гумору було складно. Наприклад, висловлювання Цицерона про важливість поміркованості в насмішках чи роздуми Платона про двоїстість смішного мали, скоріше, узагальнюючий характер. Натомість фраза Аристотеля «Людина – єдина жива істота, що здатна сміятися» [1, с. 84] є прикладом створення нового концептуального знання.

Платон і Аристотель розглядали гумор у контексті аналізу комедійного мистецтва, тоді як Цицерон звертався до гумору через призму риторики. Завдяки цьому Цицерон переніс гумор із сфери мистецтва в політичну площину, де він став інструментом впливу на громадську думку [4, с. 106].

Пізніше Августин підняв гумор з площини почуттів та емоцій у сферу розуму та інтелекту, наголосивши на їхній «компенсаторній» ролі. Його вислів: «Вони (числа) не є образом предметів. Нехай посміється наді мною той, хто цього не бачить, і я пошкодую його за цей сміх» [7, с. 93] демонструє філософське переосмислення феномена сміху. У подальші епохи Б. Грасіан трактував гумор і дотепність як прояв «витонченого розуму», підкреслюючи їхню інтелектуальну природу.

Філософ Т. Гоббс розглядав сміх у контексті людських пристрастей, трактуючи гумор як «пристрасть без назви» [3, с. 121], що супроводжується сміхом. Він вважав, що джерелом цієї пристрасті є раптова поява почуття переваги. Таким чином, гумор отримує зв'язок з людськими потребами й мотивами.

Німецький філософ Ф. Шеллінг стверджував, що комедія створює власну міфологію, засновану на сучасному суспільному житті, на відміну від трагедії, яка черпає натхнення з античної міфології. Він виводив сутність комічного зі взаємодії свободи й необхідності: об'єктом комічного є необхідність, а суб'єктом – свобода. У комічному аспекті ці категорії змінюються місцями, коли в об'єкті проявляється свобода, а в суб'єкті – необхідність. Таким чином, гумор стає частиною діалектики об'єктно-суб'єктних взаємовідносин [7, с. 113].

А. Шопенгауер визначав сутність комічного як перемогу чуттєвого сприйняття над абстрактним знанням, повертаючи сміх, який І. Кант і Августин відносили до інтелектуальної сфери, у контекст емоцій, почуттів і «окультуреної» спонтанності [4, с. 87].

С. К'єркегор сприймав комічне як діалог із собою та світом. Він зазначав, що іронія є перехідним етапом між естетичною та етичною стадіями, тоді як гумор стає принципом переходу від етичної стадії до релігійної. За його концепцією, гумор пов'язаний з вищими етапами розвитку особистості – зрілістю та індивідуальністю [7, с. 149].

Г. Бергсон вважав, що гумор знаходиться між повсякденним та естетичним. У рамках його концепції творчої еволюції гумор можна розглядати як інструмент розвитку людської психіки в процесі

історії [5]. Таким чином, у психології існують різноманітні підходи до розуміння здатності людини до гумору та сміху. Головні з них охоплюють природу людини, емоції, комічне й естетичне, об'єктивне й суб'єктивне, раціональне та ірраціональне, індивідуальне.

Поступово проблематика гумору переходить від філософії до психології. У ХХ столітті психологія активно досліджує цю тему, хоча великих концепцій гумору майже не створено. Важливо зазначити, що концепція З. Фрейда стосується не гумору, а дотепності. Проте він переніс цю проблему в контекст несвідомого, що стало основою для подальших досліджень. Так, на його думку, «гумор, як і сновидіння, пов'язані з людським несвідомим» [7, с. 164]. П. МакГі вважав, що основою розвитку почуття гумору є сприйняття невідповідності, тоді як А.М. Лук розглядав гумор як частину творчості.

Розглянемо результати дослідження польського філософа, теоретика мистецтв Б. Дземідока. Він виділяє п'ять прийомів створення комічного, заснованих на використанні стилістичного потенціалу мовних одиниць і фігур мовлення, і саме до поняття комічного він також відносить гумор: 1) видозміна та деформація явищ; 2) неочікувані ефекти; 3) нерозмірність; 4) уявне поєднання абсолютно різних явищ; 5) створення явищ, які за видимістю або за своєю суттю відхиляються від логічної норми [2, с. 73].

Окремий напрям формується у межах стилістичних (функціональних) підходів до дослідження гумору. Род Мартін, проаналізувавши роботи інших учених, дійшов висновку, що агресивні елементи відіграють особливу роль у гуморі та посилюються за наявності негативного ставлення до об'єкта жартів. Його дослідження були спрямовані на визначення стилістичних особливостей гумору. Р. Мартін запропонував чотири основні типи гумору. Два з них вважаються здоровими й адаптивними (афіліативний і самопідтримувальний), а два (агресивний і самопринижуючий) – відносно нездоровими й потенційно шкідливими. Науковець описує агресивний і самопринижуючий гумор як такий, що має зневажливе забарвлення та має на меті скривдити себе або інших, проте, на відміну від агресивного, самопринижуючий має функціонування саме під час стимуляції розвитку стосунків із навколишніми [6].

Мета дослідження – виявити особливості стилів гумору у юнаків і дівчат. Методологічною основою дослідження став функціональний підхід до вивчення гумору, запропонований Р. Мартіном.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїй роботі ми визначаємо гумор як здатність виявляти та визначати суперечності на рівні мислення. Ми вважаємо, що він виконує соціальні, емоційні та когнітивні функції.

У межах проведеного нами дослідження було опитано 40 осіб юнацького віку: 14 (35%) юнаків і 26 (65%) дівчат. Дослідження проводилося на базі НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут».

Для діагностики стилю гумору у юнаків і дівчат ми використали опитувальник стилів гумору (Humor Styles Questionnaire – HSQ), розроблений Р. Мартіном у 2001 році.

Методика вимірює, яким чином люди використовують гумор у повсякденному житті, особливо під час соціальної взаємодії та подолання стресу. При цьому автор відзначає, що спосіб використання гумору не вибирається людиною свідомо або стратегічно, тобто йдеться про несвідоме застосування гумору, без попереднього обдумування його соціальних і психологічних функцій.

Класифікація гумору, запропонована Р. Мартіном, базується на двох критеріях:

- спрямованість гумору на себе або на інших;
- підтримуючий або принизливий характер гумору.

Опитувальник дає змогу діагностувати чотири стилі гумору.

1. Афіліативний гумор (підтримуючий, спрямований на інших). Сприяє зміцненню міжособистісних зв'язків. Пов'язується з екстраверсією, відкритістю до нового досвіду, оптимізмом, життєрадісністю, самоприйняттям, задоволеністю якістю життя, переважанням позитивних емоцій.

2. Самопідтримуючий гумор (підтримуючий, спрямований на себе). Цей стиль гумору характерний для оптимістів, які не втрачають почуття гумору перед обличчям проблем. Самопідтримуючий стиль гумору є механізмом подолання стресу і регулятором емоцій. На відміну від афіліативного стилю гумору, він має інтрапсихічну функцію, тому не настільки тісно пов'язаний з екстраверсією.

3. Агресивний гумор (деструктивний, спрямований на інших). Включає сарказм, насмішки, глузування, може використовуватися задля маніпуляції іншими. Люди з агресивним стилем гумору часто не можуть стримати бажання пожартувати, навіть якщо це може когось образити. Цей стиль гумору пов'язаний з нейротизмом, ворожістю, гнівом і агресією.

4. Самопринижуючий гумор (деструктивний, спрямований на себе). Гумор, спрямований проти себе, задля завоювання прихильності значущих людей. Такі люди дозволяють іншим робити себе

об'єктом жартів. Хоча їх сприймають як веселих і дотепних, за такою поведінкою приховуються низька самооцінка, загострена потреба в прийнятті та труднощі в захисті своїх прав. Цей стиль гумору тісно пов'язаний з депресією та тривожністю.

Розглянемо стилі гумору у вибірці (табл. 1).

Таблиця 1

Результати дослідження використання стилів гумору у вибірці

Стилі гумору	Відсоток випробовуваних
Афіліативний	25
Самопідтримуючий	47
Агресивний	18
Самопринижуючий	10

Ми об'єднали респондентів у чотири групи відповідно до стилю гумору: афіліативний (юнаки – 10%, дівчата – 15%), агресивний (юнаки – 12,5%, дівчата – 5%), самопринижуючий (юнаки – 2%, дівчата – 7,5%) та самопідтримуючий (юнаки – 10%, дівчата – 37%).

У нашій вибірці переважає самопідтримуючий стиль гумору (47%), найрідше зустрічаються юнаки та дівчата із самопринижуючим (10%).

Для оцінювання відмінностей у почутті гумору між дівчатами та юнаками був використаний непараметричний критерій Манна-Уїтні, призначений для порівняння двох незалежних вибірок.

Результати розрахунків представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Результати порівняння незалежних вибірок

Стилі гумору	Рангова сума (Ж)	Рангова сума (Ч)	U	p-level
Афіліативний	482,0	338,0	131,0	0,15
Самопідтримуючий	553,0	267,0	162,0	0,58
Агресивний	454,0	366,0	103,0	0,03
Самопринижуючий	576,5	243,5	138,5	0,22

Існують відмінності між дівчатами та юнаками у схильності до агресивного стилю гумору. Для юнаків більше, ніж для дівчат, характерне використання сарказму, насмішок і колючих висловлювань.

Юнаки та дівчата відрізняються не лише сприйняттям гумору, але й тим, як вони жартують. Ці відмінності можуть бути зумовлені їхньою соціальною роллю в суспільстві. Юнаки в соціумі асоціюються з незалежністю та силою. Вони більше віддають перевагу фізичному та агресивному гумору. За агресивним і зухвалим гумором юнаки можуть приховувати свої емоції та переживання. Для них важливі статус у суспільстві, повага та визнання. Завдяки насмішкам та їдким висловлюванням вони можуть підвищувати свій авторитет. Такий стиль гумору часто є засобом вираження вербальної агресії.

У сучасному суспільстві застосування фізичної сили до кривдника не є прийнятним, і на зміну цьому приходять невербальне вираження агресії у вигляді насмішок і сарказму. Агресивний стиль гумору стає способом самозахисту, захисту свого статусу, підтвердження своєї сили та незалежності.

Дівчата, у свою чергу, проявляють себе як ніжні й чутливі. Суспільство не очікує від них проявів сили чи агресії. Вони більш емоційні, відкриті до спілкування, дружні та вміють підтримувати теплі стосунки. Дівчата рідко використовують агресивний стиль гумору, оскільки він є деструктивним і спрямованим на оточуючих, тоді як для них важливі підтримка та розуміння з боку інших. Цей стиль гумору включає жарти, які можуть зачепити чи образити людину.

Таким чином, у дівчат немає потреби завуальовано проявляти свої емоції. Вони мають можливість прямо висловлювати різноманітні почуття й емоції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження міжстатевих диференційних відмінностей стилю гумору підлітків встановлено низку важливих законо-

мірностей, які дають змогу глибше зрозуміти психологічні особливості використання гумору юнаками та дівчатами.

Міжстатеві відмінності у стилях гумору. Виявлено, що юнаки частіше схильні використовувати агресивний стиль гумору, який характеризується сарказмом, насмішками та іноді має деструктивний характер. Дівчата, своєю чергою, більше схильні до самопідтримуючого та афіліативного стилів гумору, які спрямовані на емоційну підтримку, встановлення гармонійних міжособистісних відносин та регулювання власного емоційного стану.

Залежність стилів гумору від соціальних ролей. Результати свідчать про те, що використання гумору підлітками значною мірою залежить від усталених у суспільстві гендерних стереотипів. Юнаки, прагнучи демонструвати незалежність і силу, використовують гумор як інструмент соціального домінування. Дівчата, натомість, орієнтуються на підтримку соціальних зв'язків, дружність і відкритість.

Емоційна складова частина. Дівчата більш відкриті у прояві своїх емоцій, що сприяє використанню конструктивних форм гумору, які зміцнюють соціальні зв'язки. Натомість у юнаків агресивний стиль гумору може бути способом приховування своїх внутрішніх переживань, самоутвердження чи захисту статусу.

Соціокультурні впливи. Використання різних стилів гумору залежить не лише від статевих особливостей, але й від соціокультурного середовища, у якому зростають підлітки. Відмінності можуть бути зумовлені впливом сімейного виховання, груп однолітків, масової культури та медіа.

Таким чином, результати дослідження відкривають нові можливості для глибшого розуміння природи гумору у підлітковому віці, його функцій у міжособистісних відносинах та ролі у психологічному розвитку.

Література:

1. Аристотель. Нікомахова етика / пер. з давньогрец. В. Ставнюк. Київ: Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
2. Бабаджанова А. Соціокультурні та індивідуальні особливості розвитку почуття гумору у старшокласників: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2012. 253 с.
3. Гоббс Т. Левіафан / пер. з англ. Р. Димерця. Київ: Дух і Літера, 2000. 606 с.
4. Кремень В., Ільїн В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник. Київ: Книга, 2005. 528 с.
5. Bergson H. *Laughter: An Essay on the Meaning of the Comic* / Trs. C. Brereton, F. Rothwell. London: Macmillan, 1901. URL: <http://www.gutenberg.org/ebooks/4352> (дата звернення: 27.01.2025).
6. Martin R. *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*. Elsevier Inc., 2007. 472 p.
7. Morreall J. *The Philosophy of Laughter and Humor*. State University of New York Press, 1986. 270 p.

References:

1. Aristotel. (2002). *Nikomakhova etyka* [Nicomachean Ethics]: avtoryzov. perekl. z davnohrets. (V. Stavniuk). Kyiv: Akvilon-Plius, 480 s. [in Ukrainian].
2. Babadzhanova, A. (2012). *Sotsiokulturni ta indyvidualni osoblyvosti rozvytku pochuttia humoru u starshoklasnykiv* [Sociocultural and Individual Features of the Development of a Sense of Humor in High School Students] (*Candidate's thesis*). Kyiv, 253 s. [in Ukrainian].
3. Hobbs, T. (2000). *Leviafan* [Leviafan]: avtoryzov. perekl. z anhl. (R. Dymertsia). Kyiv: Dukh i Litera, 606 s. [in Ukrainian].
4. Kremen, V. & Ilin, V. (2005). *Filosofia: myslyteli, idey, kontseptsii* [Philosophy: Thinkers, Ideas, Concepts]: pidruchn. Kyiv: Knyha, 528 s. [in Ukrainian].
5. Bergson, H. (1901). *Laughter: An Essay on the Meaning of the Comic* / Trs. C. Brereton, F. Rothwell. London: Macmillan. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/ebooks/4352> [in English].
6. Martin, R. (2007). *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*. Elsevier Inc., 472 p. [in English].
7. Morreall, John. (1986). *The Philosophy of Laughter and Humor*. State University of New York Press, 270 p. [in English].